

Anca-Elisabeta Turcu, *Introducere în viața și opera lui Victor Wittner*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ISBN 978-606-714-757-5, 2023, 290 p.

Beneficiind de susținerea financiară a Universității „Al. I. Cuza” și având girul a doi referenți științifici de prestigiu, prof. univ. dr. Andrei Corbea-Hoișie (Universitatea „Al.I. Cuza”) și prof. univ. dr. Amy-Diana Colin (Universitatea din Pittsburgh, Pennsylvania, SUA), la editura universității ieșene a apărut o „carte dedicată scriitorului (întâmplător) bucovinean Victor Wittner de către un cercetător (întâmplător) bucovinean, care s-a aplecat cu reală reverență asupra unei cariere literar-culturale de excepție și a unui destin tragic și exemplar”. Este vorba despre jurnalistul, poetul, prozatorul, eseistul și dramaturgul Victor Wittner (n. 1896, la Herța; d. 1949, la Viena), respectiv despre asist. univ. dr. Anca-Elisabeta Turcu (n. 1990, la Fălticeni), căreia i s-a oferit, în calitate de doctorandă, șansa de a „răsfoi” – literalmente – „teancurile de manuscrise lăsate în urmă” de acesta.

Au rezultat o teză de doctorat susținută în 2022 și cartea publicată un an mai târziu, precum și, conform mărturisirii autoarei, „sentimentul [...] acela pe care îl trăiești când o poveste, orice poveste, are un final cu totul nepotrivit și nedrept”. Tratată într-o manieră „onestă și motivată de admirație”, „povestea” vieții și a operei lui Victor Wittner este structurată în cinci capitole („I. Traseu biografic și repere istorice”, „II. Poetul”, „III. Jurnalistul”, „IV. Dramaturgul, prozatorul, eseistul” și „V. Corespondența”), urmate de Addenda (p. 261-288) cuprinzând treizeci de „documente oficiale și private, manuscrise, fotografii”, dintre care menționăm o scrisoare primită de Victor Wittner, în primăvara anului 1932, de la Thomas Mann, o pagină din manuscrisul piesei sale *Ein Herr Herbst* și coperta numărului din octombrie 1931 al revistei newyorkeze *Theatre Arts Monthly*, pe care figurează și numele său, în calitate de cronicar teatral.

Conform titlului său, primul și cel mai concis capitol (p. 9-42) urmărește, în paginile subcapitolelor intitulate, deloc întâmplător, „I.1. Bucovina”, „I.2. Viena”, „I.3. Berlin” și „I.4. Viena, Zürich, Viena”, „traseul biografic” uneori sinuos, alteori de-a dreptul obscur, al unui fiu de medic evreu, născut la Herța, devenit elev la Suceava, student și jurnalist la Viena, jurnalist și literat la Berlin, jurnalist și critic dramatic la Viena, refugiat în Elveția și, din nou (1948-1949), literat și jurnalist la Viena – unde are posibilitatea de a fi unul dintre primii oameni de cultură europeni / vorbitori de limbă germană / evrei care abordează, atât în poezii, cât și în articole, teme precum Holocaustul și celelalte crime ale național-socialismului. Pentru a onora și promisiunea referitoare la „reperele istorice” făcută în titlul acestui capitol, autoarea suprapune biografia lui Victor Wittner peste un adevărat compendiu de istorie – inclusiv socială și, evident, culturală – a Bucovinei, a Imperiului Austro-Ungar, a Republicii Austria, a Germaniei și, nu în ultimul rând, a celor două metropole, Viena și Berlin.

Expunerea sintetică a dezvoltării culturale și tehnologice a Germaniei interbelice continuă firesc în capitolul al doilea (p. 43-104), în special în subcapitolul „II.1. Zodia Modernității”, care face, de altfel, trecerea spre prezentarea (și ilustrarea cu numeroase exemple din lirica poetului bucovinean, în original și în traducerea Ancăi-Elisabeta Turcu), în subcapitolele „II.2. Iluziile Expresionismului”, „II.3. Debut expresionist: *Klüfte, Klagen, Klärungen* (1914)”, „II.4. Deziluzia Expresionismului”, „II.5. Trezirea la realitate: *Neue Sachlichkeit*” și „II.6. Lirica lui Victor Wittner între Expresionism și *Neue Sachlichkeit*”, a două dintre curentele literare definitorii pentru literatura de limbă germană din prima jumătate a secolului al XX-lea – și în mod special pentru creația poetică a lui Victor Wittner: expresionismul și așa-numita „nouă obiectivitate” (sau: „noul obiectivism”).

Istoricii literari fac o distincție între cele două etape (1910-1914, respectiv 1914-1920) ale expresionismului german, în sensul că doar prima a fost într-adevăr „revoluționară și inovativă”. Volumul de debut al lui Victor Wittner (61 de pagini, 46 de poezii) a apărut în 1914 la editura Sphinx din Leipzig, oraș în care se păstrează, la Biblioteca Națională, un exemplar. În opinia autoarei monografiei, volumul este „traversat intermitent de un fior optimist”, fiind „expresionist prin dinamismul trăirii nedisimulate și proaspete”, deși „este dificil de decis care este proporția în care Wittner este atins de febra expresionistă”. Cât despre curentul *Neue Sachlichkeit*, acesta s-a manifestat între anii 1918-1933; lirica lui Victor Wittner ilustrează de fapt, în mare parte, parcurgerea drumului dinspre un curent spre celălalt, pentru că în cazul său se poate vorbi atât despre o trecere „conștientă și [...] voluntară [...] în tabăra obiectiviștilor”, mai ales din momentul în care (în ianuarie 1929) devine redactor responsabil al magazinului berlinez *Der Querschnitt*, cât și despre o raportare constantă la tradiția expresionistă, pe care el, în orice caz, „și-o asumă selectiv”. O parte dintre poeziile sale sunt cuprinse în volumele *Sprung auf die Straße* (ed. Die Schmiede, Berlin, 1924, 62 p., 35 de poezii), *Der Mann zwischen Fenster und Spiegel* (ed. Paul Zsolnay, Berlin, Viena și Leipzig, 1929, 95 p., 60 de poezii), *Alltag der Augen. Sonette* (ed. Morgarten, Zürich, 1941, 139 p., 113 poezii) și *Das Haarpfand. Gedichte aus dem Nachlass* (ed. Bergland, Viena, 1956, 70 p., 60 de poezii), însă alte zeci de poezii au rămas în manuscris, în format dactilografiat sau olograf, majoritatea nedatate, unele semnate cu pseudonime (de exemplu „Stefan Steil”), unele adnotate cu stiloul ori cu creionul. La Biblioteca Națională a Austriei din Viena există inclusiv un dosar care cuprinde un volum alcătuit din foi dactilografiate, volum care ar fi trebuit să vadă lumina tiparului sub titlul *Leichtsinn und Schwermut in Versen*.

Al treilea și cel mai consistent capitol al monografiei (p. 105-191) urmărește parcursul lui Victor Wittner în calitate de colaborator independent și de angajat la o multitudine de ziare, reviste și magazine din Austria, Germania, Elveția și chiar din SUA, în care începe să publice, imediat după terminarea Primului Război Mondial (inclusiv sub diverse pseudonime) eseuri, cronici de teatru și de film, recenzii, note de lectură și de călătorie, aforisme și, evident, poezii. Consolidându-și treptat statutul de jurnalist, făcându-și un nume în presă în calitate de redactor al celei mai citite reviste literare vieneze, *Die Bühne*, dezvoltând o colaborare din ce în ce mai strânsă (reflectată în atribuirea

de spații editoriale din ce în ce mai generoase) cu revista berlineză *Uhu*, publicată de editura Ullstein, acumulează „siguranța de sine și prestigiul necesar luării deciziei de a se muta la Berlin, unde competiția era mult mai acerbă, iar gusturile cititorilor mult mai sofisticate”. Mutarea are loc în cursul anului 1928, în virtutea sus-menționatei colaborării și în scopul (principal) de a scrie cronicile teatrale pentru publicațiile concernului Ullstein; în 1929 este redactor responsabil, iar între decembrie 1929 și aprilie 1933, redactor-șef al magazinului avangardist *Der Querschnitt. Das Magazin der aktuellen Ewigkeitswerte* (1921-1936), „una dintre cele mai cunoscute apariții de pe piața presei germane interesate să ofere o perspectivă inedită, dar realistă, asupra lumii moderne, [...] combinând jurnalismul doct, cerebral, specific publicațiilor culturale, cu jurnalismul de senzație, derivat din cel al tabloidelor”. Subcapitolul „III.2. Berlin” face, de-a lungul celor trei secțiuni, un istoric al magazinului, punând accent pe conținutul din anii în care acesta a fost condus de Victor Wittner, respectiv incluzând scurte analize conceptuale și structurale ale fiecăruia dintre cele 52 de numere (mai puțin numărul din septembrie 1931) apărute în perioada de directorat a poetului.

În 1933, Victor Wittner este nevoit să revină la Viena, unde se angajează la suplimentul de duminică al cotidianului *Der Wiener Tag*, scriind însă cronicile teatrale (și nu numai) și pentru alte ziare și reviste. Începând din 1938 trăiește timp de zece ani în Elveția, inclusiv în câteva lagăre și adăposturi pentru refugiați, continuând (anevoios, în lipsa autorizației necesare), „sub anonim sau la adăpostul unor pseudonime”, colaborarea la diverse publicații austriece și elvețiene. Ultimele luni din viață și le petrece la Viena, grav bolnav, încercând să readucă în atenția cititorilor – în primul rând a celor ai revistei *Literarische Welt* – numele și opera scriitorilor expresioniști și obiectiviști, uitați în perioada războiului.

Subcapitolul „III.4. Articole în arhivă” se constituie într-o clasificare tematică („Literatură și literați”, „Teatru și film”, „Muzică”, „Necrologuri”, „Varia”) a articolelor păstrate în dosarele care alcătuiesc Arhiva „Victor Wittner” de la Biblioteca Națională a Austriei din Viena. Este vorba despre câteva sute de articole, publicate sau nu, majoritatea nedatate, păstrate sub formă fie de documente olografe, dactilografiate ori copiate la indigo, fie de decupaje din ziare și reviste, cu sau fără indicarea titlurilor acestora și sau a datei apariției respectivelor articole.

Cel de-al patrulea capitol (p. 193-226), cu subcapitolele „VI.1. Comedia” și „VI.2. Proza”, este menit să-i familiarizeze pe cititorii monografiei cu o altă latură a personalității creatoare a lui Victor Wittner. Fiu al unui mare iubitor de teatru, plecat la studii într-un oraș al teatrului (Viena) și petrecându-și cei mai frumoși cinci ani din viață într-o metropolă (Berlin) în care existau zeci de teatre și de cabarete și sute de cinematografe, spectatorul și cronicarul teatral Victor Wittner, „avid să se conecteze nemijlocit la fluxul modernismului european, asistă și participă la cea de-a doua fază a dramaturgiei expresioniste”. Comedia sa *Ein Herr Herbst* s-a bucurat, în anul 1932, de o premieră încununată de succes la teatrul vienez Deutsches Volkstheater, fiind jucată ulterior (1946) și la Berlin și la Berna, precum și, în 1949, într-o locație neidentificată încă. O altă comedie, intitulată *Drei Tage stumm. Ein Scherzspiel*

aus sorglosen Sommern și finalizată în 1933, s-a păstrat doar sub forma unui manuscris dactilografiat, neexistând indicii că ar fi fost vreodată pusă în scenă. Este posibil însă ca o a treia piesă, *Die weiße Weste*, concepută în 1934 sau 1935, să fi fost jucată în Elveția, imediat după război. Anca-Elisabeta Turcu nu a descoperit în arhive sau în biblioteci respectivul text dramatic, ci doar un fragment al unei – cel mai probabil – alte piese, neterminată și nedatată.

În Arhiva „Victor Wittner” mai există un fragment de roman, precum și o multitudine de povestiri, eseuri, epigrame, aforisme și scrisori primite sau trimise de poet. Proza scurtă ficțională ori non-ficțională abordează „o gamă largă de teme care surprind simptomatologia diversă a culturii germane” inter-și postbelice, în timp ce corespondența reflectă eforturile făcute de un „om impresionant de disciplinat, cu o putere de muncă titanică și o ambiție pe măsura talentului său”, în scopul de a crea și de a se afirma într-o epocă și într-o lume ostilă.

Alcătuind o încercare (reușită) „de a desluși în istoria tulbure a secolului trecut itinerariul biografic și literar al unui reprezentant al unei etnii oprimată”, o reconstituire „din frânturi de texte, imagini și însemnări a vieții și operei lui Victor Wittner” și, totodată, „o reprezentare cât se poate de fidelă a ceea ce a trăit Victor Wittner și a ceea ce a însemnat el pentru literatura și cultura europeană din prima jumătate a secolului XX”, demersul monografic realizat de Anca-Elisabeta Turcu este rezultatul unei munci de cercetare „pe alocuri detectivistă”, după cum mărturisește autoarea, desfășurată cu pasiune și – am putea spune – chiar cu stoicism, în nu mai puțin de nouă instituții de cultură aflate în cinci orașe din trei țări europene: Biblioteca Institutului pentru Cultura și Istoria Germană a Europei de Sud-Est de pe lângă Universitatea „Ludwig-Maximilian” din München, Biblioteca Universității „Friedrich Schiller” din Jena, Bibliotecile de Stat din München, Leipzig și Jena, Biblioteca Națională a Austriei din Viena, Arhiva „Literaturhaus” din Viena, Arhivele Naționale ale României – Filiala Suceava și Biblioteca Județeană „I. G. Sbiera” din Suceava.

Ioana ROSTOȘ

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

ioana.rostos@usm.ro